

Epistemik Mantığın İki Terimi Üzerine: Bilgi ve İnanç

İbrahim Daşkaya

"Bilgi olmaksızın inanç, en iyi durumda, doğru yolu seçen kör bir adama benzer."

Platon, Devlet 500 C

"İnanma ile bilmenin ayrımı yaygın bir karşılık olmuş durumda. Ancak bu ayrım gerçekten boşunadır. Çünkü inandığım şeyi, biliyorumdur da, kuşku yoktur ondan."

Hegel, Tarihte Akıl

Özet

Bu çalışmada önce (a) "bilgi" ve "inanç" kavramları epistemik mantığın terimleri olarak karşılaştırılacaklardır. Epistemik mantıkta "bilgi" terimi, bir önermeler-sistemini oluşturan öge, "inanç" ise bu ögelerin, belli koşulları üstünde taşıyacak olan temeli olarak görülür. Sonra (b) bu iki terimin arasındaki ilişki "epistemik mantık"ın dışına çıkılarak değerlendirilecektir. Bu kısımda bu terimler, "bilgi"yi nesneye yöneltilen bilme edimlerinin bir sonucu olarak ele alan ve bilme edimleri ile bu edimlerin yöneldikleri nesneyi birbirinden ayırarak, bilgiyi önermenin kendinde değil, hakkında olduğu nesne(s)iyle bağlantısında gören yaklaşım açısından ele

alınacaklardır. Epistemik mantığın bilgi ve inancı nasıl tanımladığı sayın Teo Grünberg'in "Epistemik Mantık" adlı kitabı esas alınarak aktarılacaktır. Onun burada dile getirdiği "bilgi" kavramı ve savunduğu "empirik bilgi ölçütü" açıklanacaktır. *

Giriş: Belgelenmiş Doğru İnanç Olarak Bilgi

Bilginin, kendisine bir rapor ya da açıklamanın (*logos*) eşlik ettiği doğru inanç olduğu savı en açık biçimde ilkin Platon'un *Theaitetos* (201C - 210B) diyalogunda tartışılır. Bilginin (*episteme*) algı mı, doğru yargı mı, yoksa açıklamalı bir doğru inanç mı olduğu, bu diyalogun ana sorularıdır. Platon bu sorulara, bilgi (*episteme*) olarak adlandırdığı şeyin bu üç öbeğe de girmediğini ileri sürerek yanıt verir. Ona göre bilgi türü olarak epistemenin niteliği, tanımı gereği, bu sorulara verilecek yanıtlarda bulunmamaktadır. O bilgiyi farklı adlar altında dört bölüme ayırmıştır. Tasarımların (*aisthesis* - *doksa*) ve kanıların (*gnosis*, *alethes doksa*) tanımları gereği algılamaya ya da inanmaya dayalı olması kaçınılmazdır. Fakat Platon, epistemeyi araştırırken, nesnesi diğer bilgi türlerinin (*eikasia*, *pistis*) nesnelerinden farklı olan böyle bir bilginin *bilme türünün* de algı ya da inançtan farklı olduğunu iddia edecektir. "Bilme"den "düşünceyle görme"nin (*noesis*) anlaşıldığı Platon diyaloglarında, aklın bir idesi ya da bir kavramı hakkındaki bilgi olarak epistemenin kavranışında inanca yer yoktur. Salt inanca duyulan güven akılla temellendirilmiş güven değildir. İnanç (doğru olsun, olmasın) ikna yoluyla üretilir, akıl temellerine dayanmaz (*alogoy*), ikna ile değiştirilebilir ve ona tüm insanlar sahip olur. Oysa bilgi eğitimle üretilir, doğru bir açıklama (*alethes logos*) ile temellenir, ikna ile sarsılmaz ve pek az insan bu tür bilgiye sahip olur. (*Timaeus* 51D) İnanç edimi nesnesini doğru ya da yanlış kavradığında hep aynı zihinsel tavrı taşır. Bu ise, bilginin (*episteme*) doğru olması gerektiğine (*Theaitetos* 152C) ilişkin platoncu savla çelişir. Şu halde, doğruya

* Bu yazının yayımıyla felsefe hayatımızın oluşumuna önemli katkısı olduğuna inandığım Teo Grünberg'e kendi payıma düşen borcu ödemeye çalıştım.

götürebileceği kadar yanlışa da götürebilecek olan inanç, bilgi değildir.

Ancak çağdaş epistemolojideki genel eğilimlerde Platon'un bilgi türlerini nesnelere göre ele alan bu bakışına çok az rastlanmaktadır. Günümüzde bu bakışı, kısmen tarih bilimlerinin doğa bilimlerinden konuları gereği farklı yöntemleri olmasını savunan düşünürler temsil etmektedir. Öte yandan, tarihçi okulların tersine bu ayrımı yadsıyan neo-pozitivizm gibi akımlar da mevcuttur. Nesneden, salt empirik ya da olgusal nesneyi anlayan neo-pozitivizm, bu daraltılmış nesne kavrayışı ile çağdaş epistemolojinin genel eğilimini de yansıtmaktadır. Bu biçimiyle bilgi, özellikle doğa bilimleri bilgisinin konu alanıyla sınırlı, çok dar bir nesne alanına sıkıştırılmaktadır. Bilgiden, yalnızca empirik bilgi anlaşılmakta ve bu tür bilginin ölçütü araştırılmaktadır. Empirik bilginin ölçütünün ne olduğu konusunda neo-pozitivizmin genel bir eğilimi olduğu söylenebilir: *mantıksal analiz*. Neo-pozitivizmin ölçütü niçin mantıksal analizdir? Burada kısaca neo-pozitivist yaklaşımın ölçüt problemini çözerken nereye baktığına değinilmelidir.

Bilindiği üzere neo-pozitivizm'in amacı, bilginin her türlü metafizikten arındırılmasıdır. "Bilgi", tanımı gereği doğrudur (doğru olmalıdır!). Doğrulukları sürekli tartışılan metafizik önermeler, bilgi önermeleri olarak düşünülemez. Doğruluk ölçütlerinin tartışılmadığı önermelerin üretileceği bir nesne alanı, yani doğru bilginin içinde ortaya çıkacağı bir nesne alanının olması gereklidir. Onlara göre, doğa bilimlerinin de içinde iş gördüğü, d o l a y s ı z verilmiş deney alanı bu gereksinimi karşılar. Bu alan içinde çalışan düşünür için iki tür önerme vardır: *protokol önermeler* (Carnap) ve bunların oluşturduğu *bileşik önermeler*. Mantıksal analizin bir ölçüt olarak belirginleşmesi, önermeler arasındaki bu ayrıma dayanır. Artık, kendi araştırma alanını önermelerin m a n t ı k s a l kuruluşu ve birbirleriyle m a n t ı k ç a ilişkilerini saptamayla sınırlayan bir epistemoloji ortaya çıkmıştır. Onlar bu önermeleri, bir önerme sistemi içinde düzenlemeyi, *bileşik önermeler* çözümlenebilecekleri son noktaya kadar çözümleyip *protokol önermelere* ulaşmayı,

buradan hareketle kavramların total bir sistemin i kurmayı ve sonuçta, olabilecek en yalın yapıya indir g e n e b i l e n bir "birleşik bilim" oluşturmayı amaçlarlar.

Çalışmanın konusu açısından mantıksal analizin ne anlama geldiğine kısaca değinmek gerekiyor. Çünkü mantıksal analiz, neo-pozitivistlerin belgeleme (*justify*) işlemlerinin başında gelir. Bilgi, "belgelenmiş doğru inanç" olarak tanımlanacaksa, "belgeleme"nin anlamı açıklığa kavuşturulmalıdır. Carnap'ın ifadesiyle "mantıksal analiz, (genel ifadeler ile protokol ifadeler arasındaki mantıksal çıkarım bağıntılarıyla ilgili bir soru olarak) doğrulama problemini ihtiva eder." (Ural 1986:68) Mantıksal analiz, empirik bilimin önermeleri ile metafiziğin önermelerini birbirinden ayırmayı, *bileşik (genel)* önermeleri daha yalın bir biçime, hatta *protokol* önermeler biçimine indirgemeyi amaçlar. Burada önemli olan kavram, "indirgeme" kavramıdır. İndirgeme, bilgisel büyümenin üzerinde gerçekleşeceği yalın temelleri sağlar. Bu temeller (*protokol* önermeler) deneyi saptamayı ve dile getirmeyi sağlarlar. Ancak bir önermenin bir deneyi doğru olarak dile getirmesi ne demektir? Bunun ölçütü nedir? Burada mantıksal analizin önermeler arası indirgemeyi gerçekleştiren işlevinin dışında, bir diğer işleviyle karşılaşılır: Tek bir önermenin içinde yer aldığı önermeler sistemiyle tutar l ı ğ ı nın bulgulanması. Tek tek deneylerden çıkarılan *protokol* önermelerin belli bir m a n t ı k s a l t u t a r l ı k içinde ortaya konulabilmesi. Gerçi, bir önermenin bilgisel / bilimsel değerinin ölçütlerinden birisi olarak önerme işleminin empirik ya da olgusal- nesneye indirgenebilmesini, yani protokol önermelere dönüştürülebilir olmasını savunsa da, neo-pozitivist eğilimler için bu önermelerin kurucu öğeleri yalnızca duyu verileriyle sınırlıdır. Duyu verileri ise son çözümlemede epistemolojik olarak değil, belki ve olsa olsa psiko-fizyolojik olarak daha alt öğelerine ayrıştırılabilirler. Bu da epistemolojinin işi olarak görülmez.

Buraya kadar genel hatları çizilen neo-pozitivist epistemolojinin özelliği, bilgiyi, onu dile getiren

önermenin mantıksal kuruluşu içinde sınırlayıcı bir tutumu benimsemesidir. Böylece, önerme kendi içinde değerlendirilen bir anlam birimi olarak anlaşılır. Bilgi, ancak bir önermeler sistemi içinde ortaya çıkar ve her biri sistem içinde bir biçimde yer alan, birbirleriyle mantıksal tutarlık ilişkisine sahip önermelerce taşınır. Bu biçimiyle neo-pozitivist epistemolojilerde bilgiyi dile getiren önermenin hakkında olduğu nesne değil, önermenin kendisi (yapısı ve kuruluş olanağı olarak mantıksal niteliği) konu edinilir. Buna göre, neo-pozitivist bilgi anlayışını açıklayabilmek için, onların önermeden ne anladıklarına ve bir önermenin bilgisel olmasının koşulları olarak neleri talep ettiklerine bakılmalıdır.

Bu çalışmada neo-pozitivist epistemolojinin çeşitlemelerinden birisi olarak, *Teo Grünberg*'in bilgi önermeleri ve empirik bilgi ölçütü üzerine düşüncelerine değinerek onun "inanç" terimini nasıl yorumladığı dile getirilecektir.

1- "Bilgi"nin Tanımlanması

Grünberg'e göre, "*konuyu bilme*" anlamında değil de, "*olduğunu bilme*" anlamında kullanıldığında "bilgi" herhangi bir somut ya da soyut nesnenin adı değildir. "p" önermesinin X için bir bilgi dile getirmesi, X'in "p" olduğunu bilmesi demektir. "*X biliyor ki p*" önermesi bağlamında "X biliyor ki" deyimini "p" önermesinden bileşik bir önerme kurmaya yarayan ve *doğruluk-fonksiyonu* durumunda olmayan bir "1-li önerme-eklemi" sayılabilir. Şu halde "bilgi" sözcüğü, "değil" önerme-eklemi gibi hiçbir nesneyi göstermez. Böylece, "p" önermesinin X için bir bilgiyi dile getirmesinin, "p"nin dile getirdiği bilgi diye herhangi bir nesnenin varlığını içermediği ileri sürülebilir. Demek ki "bilgi"nin tanımı problemi "*X biliyor ki p*" biçimindeki önermelerin anlamını araştırma problemine indirgenir. (Grünberg 1971: 16-17)

Bilginin tanımı problemi, bu indirgenmiş haliyle X'in "p"yi bildiğini söyleyebilmenin gerekli ve yeterli koşullarını araştıracaktır. Bunlar üç tanedir. X'in "p"yi bildiğini söyleyebilmek için, hepsi de aynı anda

gerçekleştirilmek zorundadırlar. Biri sağlanamadığında "bilme" gerçekleşmez.

1- X'in "p"ye *inanması* (köpeğin {X} "tilkinin burada olduğu"nu {p} umması); 2- X'in "p"yi *belgelemesi* (köpeğin {X} "tilki burada"ya {p} koku alarak varması); 3- "p"nin *doğru olması* ("tilkinin burada olması"nın {p} gerçeğe uygun olması).

"Böylece *inanma*, *doğruluk* ve *belgeleme* şartlarının bir arada yerine gelmesinin bilginin *gerekli* bir şartı olduğunu görüyoruz. Öte yandan bu şartın *yeterli* de olduğunu öne sürüyoruz. Nitekim *çözüm*lenmesi pek güç bir kavram olan "*belgeleme*"yi olsa olsa "*doğru bir inancı bir bilgiye çevirmek için gereken tamamlayıcı özellik*" diye tanımlayabiliriz. Başka bir deyimle, (bilginin belgelenmiş doğru inanç olarak) tanımını "bilgi"nin *belirtik* (*explicit*) bir tanımı olarak değil, "bilgi" ile "belgeleme"nin anlamını birlikte belirleyen bir *örtük* (*implicit*) tanım (bir "*anlam postülatı*") olarak yorumlamak gerekiyor." (Grünberg 1971: 20)

Burada dikkati çeken ilk nokta, "bilgi" kavramının "bilmek" fiilinin dört ayrı kullanımından, sadece "olduğunu bilme" anlamıyla sınırlı olarak *çözüm*lenmesidir. Burada önemli olan, fiilin bu kullanımlarının birbirine indirgenip indirgenemeyeceğinin saptanmasıdır. Bu kullanımlar birbirine indirgenemiyorsa, ki Grünberg üç kullanım için bunu ileri sürer, o zaman yalnızca tek bir kullanımın "olduğunu bilme"nin ele alınmasındaki neden / amaç irdelenmelidir.

Grünberg'in benimsediği dört kullanım şunlardır: 1- "Olduğunu bilme", yani " X biliyor ki, p " ; 2- "İş-bilme", yani " X, İ işini yapmasını biliyor " ; 3- "Konuyu bilme", yani " X, a'yı biliyor " ; 4- "Soru karşılığını verme olarak bilme", yani " X, S sorusunu yanıtlamayı biliyor ".

Grünberg bunlardan sonuncusunun "iş-bilme" ve "olduğunu bilme" kullanımlarına indirgenebilecek iki farklı yapıya sahip olduğunu söyler. Dolayısıyla burada "olduğunu bilme" ile "konuyu bilme"nin birbirine indirgenip indirgenemeyeceğine bakılmalıdır. Dikkat edilirse bilmenin tüm kullanımlarında, Grünberg'in yalnızca bilmenin 1.tür kullanımını açıklarken ifade ettiği

ortak bir özellik vardır: Bu kullanımların hepsi de, *bilen* kişi (X) ile *bilinen* olgunun ("p", "İ", "a" ya da "S"), bağıntısını dile getiren önermeleri temsil ederler. Bu ortak temsil etme (Grünberg kabul etmese de), dört kullanımın da tek bir kullanımın değişik görünümleri (farklı konuları bilme) olduğunu gösterir. Grünberg'e göre ise, bilmenin birinci ve üçüncü türden kullanım farklarının nedeni bu tür bir konu farklılaşması değildir. Bunun nedeni, 1.tür önermelerin, "p" önermesinin "X biliyor ki" *operatör* deyimi aracılığıyla oluşan bileşik önermelerken, 3.tür önermelerdeki "biliyor" teriminin "2-li genel terim" olmasıdır. Böylece 1.türden önermelerde bilen (X) ile bilinen (p) arasında bir bağıntıdan söz edilemezken, 2.tür önermelerde bilen (X) ile bilinen (a) arasında belirli bir bağıntı vardır. Esasen 1.tür önermelerde "p"den bilinen olarak söz etmek yerinde de olmaz. (Grünberg 1971: 12-16)

Oysa görüleceği üzere "X biliyor ki p" önermesini "X, p'yi biliyor"a çevirmek (ki Türkçede bu ifade çoğu kez böyle kullanılır) önermenin ne mantıksal kuruluşunu ne de anlamını değiştirir. Üstelik bu sav 3. tür önermelerin *dolaysız tanıma* anlamına gelen kullanımları için de geçerlidir. "X şu anda korktuğunu biliyor" önermesi, konuyu bilme önermelerinin dolaysız tanıma anlamına gelen kullanımına bir örnektir. Bu önerme, "şu anda korkuyor" (p) deyimini ile "korkan" (X) arasındaki bağıntıyı verir ve "X biliyor ki p" biçiminde de ifade edilebilir. "Konuyu bilme" Grünberg'e göre *dolaysız tanıma* olarak diğer bilme türlerine indirgenemezken, dolaylı tanıma olarak ise "iş-bilme"ye indirgenebildiği durumlar vardır. Görüldüğü üzere yukarıda değinilen nedenler uyarınca 1.,2., ve 4. tür kullanımlar "bilgi" kavramının 3. tür kullanımına (konuyu bilme) bir biçimde indirgenebilirler.

Ancak değinilmesi gereken bir ikinci nokta daha vardır: Grünberg'e göre "bilme" kavramının 3. tür kullanımı 1. tür kullanıma hiçbir biçimde indirgenemiyorsa da (ki bunun böyle olmadığı gösterildi) niçin 3. tür kullanımı yerine 1. tür kullanımıyla ilgilenilmiştir? Bunun nedeni, "olduğunu bilme"

kullanımında bilgi önermelerinin kendi içinde kalınarak, başka referanslara gönderilmeden belgelenebilecek bir mantıksal kuruluş ve yapı sergilediklerinin düşünülmesidir. Böylece "semiotik doğruluk" denilen doğruluğun, önermenin mantıksal işleyişine göre belgelenmesi ve doğruluk-değerlerinin belirlenmesi kapalı bir birim olan bir önerme-sistemi dışına çıkmadan da olanaklı olacaktır. Belgelenmenin bir önerme-sistemi içinde kalınarak yürütülmesi amacı, gerçi tam olarak yerine getirilemese de (gözlem önermelerinin dolaysız belgelendiğinin kabul edilmesi ve bazı ilk dolaysız belgeleyiciler olarak bunların kullanılmasının zorunluğu nedeniyle) nihai hedef, önerme-sistemlerinin içinde kalmaktır. Bu "bilgi" tanımı (olduğunu bilme), önermelerin baz olarak alındığı, bilen ile bilinen arasındaki bağıntının hesaba katılmadığı bir epistemolojinin üzerine inşa edilebileceği temel birimdir.

2- Önerme Olarak "Doğru İnanç"

Grünberg'e göre, mantıksal analizin nesnesi önermelerdir. Her önerme sentaktik yapısı bakımından düzgün bir "bildirisel cümle"dir. Bu haliyle önermeler dilin kullanımına ilişkin ayrımları esas alan görüşler aracılığıyla tanımlanmaktadır. Dil, kullanımları açısından iki ana bölüme ayrılır: Bildirisel kullanım ve bildirisel olmayan kullanımlar. Dilin bildirisel kullanımı, ancak bir inanç ya da bir iddia ya da bir dile getirdikleri için, doğru ya da yanlış değeri alabilen (doğruluk değeri taşıyabilen) deyimlerle sağlanır. Dolayısıyla her önerme, bilgiyi ifade etmeye (doğru olmaya) adanmış olan bir deyimdir. (Grünberg 1970:10 ve 105 ; 1971:1)

Bu kısa alıntılardan da çıkarılabileceği üzere, bir önermenin yapısal özelliği bir inancı ya da iddiayı bildirmektir. Bir cümle bildirme kipine uygun olarak kurulmuşsa, bildirdiğinin ne olduğuna bakılmaksızın (bir inanç mı yoksa bir iddia mı, ki daha sonra iddiaların da inanç kategorisine sokulduğu görülecektir) bilgisel bir önerme adayı olarak kabul edilir. Bu tanımlama, henüz "bilgi" olmayan dilsel bir ifade olduğu sürece, önermenin bir inanç olarak yorumlandığını açıkça göstermektedir. Şu halde bilgi ancak, dile getirilen inançların, yani

önergelerin üzerine kurulabilir: *İnanç, en alt bildirisel ifade birimidir.* Bu görüş, "bilme ve "inanma"yı farklı zihinsel edimler olarak değil, yalnızca önerme-eklemleri olarak ele alan bir yaklaşımın ürünüdür.

Önergelerden birer inanç taşıyıcıları olarak söz edilen böyle bir epistemolojik yaklaşımda, "inanç" terimi ile kastedilen şey nedir? Grünberg için inanç (*belief*), sanıdan, kanıdan (*conviction*) ve imandan (*faith*) ayrılır. Başka bir deyişle "X biliyor ki, p" önermesindeki "biliyor ki", deyişimi ile "X inanıyor ki, p" önermesindeki "inanıyor ki", deyişimi aynı sentaktik kategori içindedir. Bu "inanma" deyişimi ile "bilme" deyişiminin önermede boş olarak geçmeleri halinde birbirlerinin yerine kullanılabilir olmalarının mantıksal olanağı demektir.

Öte yandan "X inanıyor ki, p" önermesi, tek biçimli yorumlanan bir önerme değildir. Mantıksal kuruluşu açısından birbirine karşıt iki farklı yoruma açıktır: İnanç önergelerinin *platoncu yorumuna* ya da *nominalist yorumuna*.

Platoncu yorum: Bu yoruma göre "inanma"nın konusu dildışı soyut bir nesne olan bir "önerme-içlemi"dir. Buna göre "inanma", "inanan" kişi ile "inanılan" önerme-içlemi arasındaki bağıntıdır. Böylece inanma-önergelerinin gerçek mantıksal yapısı "X, p ye inanıyor" biçiminde dile getirilebilir. Bu yorum Grünberg tarafından " 'inanma'yı, 'önerme-içlemleri' gibi birtakım varsayımsal soyut nesnelere dayandırdığı, [dolayısıyla] Ockhamlı'nın tutumluluk ilkesine aykırı" bulunduğu için yadsınır. (Grünberg 1971: 36)

Nominalist yorum: "İnanıyor" sözcüğü bir yüklem şeklinde değil de, "X inanıyor ki" deyişimi tüm olarak bir "1-li önerme-eklemi" olarak yorumlanırsa, "inanma-önergeleri"nin gerçek mantıksal biçimi "X inanıyor ki p" olarak görünecektir. "X inanıyor ki" bir "1-li önerme-eklemi"dir ve doğruluk-fonksiyonu taşımaz. (Bu iddia, "inanıyor ki", "biliyor ki", "kabul ediyor ki" gibi ifadelerin tek başlarına, salt önerme-eklemleri olduklarını ileri süren, bu ifadeleri ortaya çıkaran zihinsel edim ve süreçleri hesaba katmayan bir yaklaşımdır. Önerme-

eklemleri doğruluk-fonksiyonu durumunda olan ("ve", "veya", "ise" gibi) ve doğruluk-fonksiyonu durumunda olmayan ("inanıyor", "biliyor" gibi) biçiminde ayrılır.) Tersine olsaydı "p"nin doğruluk değeri "X inanıyor ki p"nin doğruluk değerini belirleyecekti. Oysa bu yoruma göre, "X inanıyor ki p"nin doğruluk değeri "p"nin doğruluk değerinden bağımsızdır. "p" doğru ise önerme ("p"nin içeriğine göre) doğru ya da yanlış olabilir, "p" yanlış ise önerme yine doğru ya da yanlış olabilir. Bu yoruma göre, önerme-içleminin (burada "p"nin) önermenin doğruluğunu belirlemede hiçbir işlevi yoktur. (Grünberg 1971: 37)

Öte yandan Grünberg'in savunduğu bu yoruma göre "inanma" ile "bilme" arasında şöyle bir bağıntı vardır: "X biliyor ki " deymi de "X inanıyor ki " deymi gibi doğruluk-fonksiyonu durumunda olmayan bir "1-li önerme-eklemi" olmasına rağmen, "X biliyor ki"nin doğru ya da yanlış olması, "p"nin doğru ya da yanlış olmasından *b ü s b ü t ü n bağımsız* değildir. Grünberg bunu göstermek için önerme-içlemleri aynı, ama "1-li önerme-eklemleri" farklı ("inanıyor ki" ile "biliyor ki") iki önermeyi örnek verir:

A1. önermesi:

-- (Ankara İngiltere'nin başkentidir) *VE* (X inanıyor ki Ankara İngiltere'nin başkentidir)

A2. önermesi:

-- (Ankara İngiltere'nin başkentidir) *VE* (X biliyor ki Ankara İngiltere'nin başkentidir)

(Grünberg 1971: 37 ve 38'den özel adlar değiştirilerek)

Grünberg'e göre A1. önermesinin doğruluk-değeri "p"nin doğruluk-değerine bağlı değilken, A2. önermesinin doğruluk-değeri "p"nin doğruluk-değerine bağlıdır. Buradan çıkan sonuç A1. önermesi doğruyken, A2. önermesinin yanlış olduğudur.

(Görüldüğü üzere burada ifade edilen fark, iki ayrı edimin, "bilme" edimi ile "inanma" ediminin arasındaki fark değildir. Buradaki fark "epistemik değişmezler" olarak yorumlanan iki "1-li önerme-eklemi"nin "önermemsi-deyimler" ["p" ye { that "p" }] karşısındaki bağımsızlığında görünür.) Nitekim, "p"nin doğruluğu, X'in "p" olduğunu bilmesinin gerekli bir koşuludur. Ancak, sentaktik olarak birbirinin yerine kullanılabildiği ileri sürülen bu "1-li önerme-eklemleri"nin ikisi de doğruluk-fonksiyonu durumunda olmadıkları halde, niçin "p"nin doğruluk-değeri karşısında biri ("inanıyor ki") tamamen bağımsızken, diğeri ("biliyor ki") bu bağımsızlığa b ü s b ü t ü n sahip değildir? Bu yeterince açık değil. "p"nin doğruluğu, X'in "p" olduğunu bilmesinin gerekli bir koşuludur. Bu koşul, "bilgi, doğrudur" biçiminde formüle edilebilecek olan neo-pozitivist kabuldür. Bu kabulden hareketle Grünberg, önermelerde boş olarak g e ç e b i l e n "biliyor ki" ya da "inanıyor ki" gibi deyimler arasında, "biliyor ki"nin "epistemik değişmezler" kümesine göre ö z l ü olarak geçtiğini ileri sürer. Verdiği başka bir örnekte de bu iddiasını savunur:

B1.önermesi:

(X biliyor ki Ankara İngiltere'nin başkentidir) ---->
(Ankara İngiltere'nin başkentidir)

B2.önermesi:

(X inanıyor ki Ankara İngiltere'nin başkentidir) ---->
(Ankara İngiltere'nin başkentidir)

(Grünberg 1971: 11'den özel adlar değiştirilerek)

Grünberg B1. önermesinin doğru, ancak B2. önermesinin (koşullu bir önerme kural gereği, *ard-bileşeni* yanlış ise, *ön-bileşeni* doğru olsa da yanlış olacağından) yanlış olduğunu iddia eder. Oysa dikkat edilirse B1. önermesi de, hem koşullu hem de *ard-önermesi* yanlış olan bir önermedir, k u r a l g e r e ğ i onun da yanlış olması gerekir. Verilen örnek önermeler arasında doğru olanı bulmak için, kurallardan çok belli kabüllere bakıldığı söylenebilir: Bu kabülleri Grünberg'in ifadelerinden çıkarmak olanaklıdır: *ön-bileşeni* ve *ard-*

bileşeni yanlış olan koşullu önermeler kural gereği doğrudurlar. Yukarıdaki B1. önermesinin ard-bileşeni yanlışsa (ki empirik olarak yanlıştır), ön-bileşeni de zorunlu olarak yanlış olacaktır. Dolayısıyla koşul ekleminin her iki bileşeni de yanlış olduğundan bu önerme doğru olacaktır. "Yanlış olanı 'bilmek' olanaksızdır". Şu halde, bu önerme analitiktir. Ancak kolaylıkla görülebileceği üzere, aynı kurallar B2. önermesi için de geçerli olmalıydı. Oysa aynı tür önerme-elemine ve mantıksal kuruluşa sahip olan bu iki önermeden, B1. önermesini doğru kılan kural, B2. önermesinde iş görmemektedir. B2. önermesinin kuruluşa bakımından analitik olmadığı söylenebilir mi? Bunun söylenebilmesi için formel mantığın, "inanma" ve "bilme" deyimleri hakkında, birbirlerinin yerine kullanılabilmelerini sınırlayıcı olacak "anlam postulatları"nı kabul etmesi gerekir, ki bu kabul de, "inanç ifadelerinin doğru ifadeler olduğu belgelenmedikçe, asla bilgi ifadesi olan önermeler olarak görülemeyeceğidir".

Bilgi, "doğruluğu belgelenmiş inanç" önermesinde ortaya çıkıyorsa, "doğruluk" önermelerin bir özelliği olacaktır. Bu noktada, Grünberg'in ifadeleriyle şu sonuca ulaşılabilir:

"Mantıkça doğru sayılan önermeler *a priori* ve *analitik* olmalı. Doğruluğu ancak deneye başvurmak suretiyle tespit edilebilen (*a posteriori*) bir önerme hiç bir şekilde *mantıkça* doğru sayılamaz. Üstelik 'mantıkça doğru' bir önermenin *doğruluğu*, sadece mantıksal yapısını meydana getiren değişmezlerin 'anlam'ına bağlı olduğundan, mantıkça doğru olan her önerme *'analitik'*." (Grünberg 1971: 8)

Bu ifadeler, önermelerin mantıksal kuruluşlarının doğruluk-değerlerinin nasıl belirlendiğini açıklamaktadır. Yukarıda verilen B grubu önermelerine tekrar bakılacak olursa şu görülecektir: B1. önermesi,

(X biliyor ki Ankara İngiltere'nin başkentidir) $\Rightarrow$
(Ankara İngiltere'nin başkentidir)

ile B2. önermesi,

(X inanıyor ki Ankara İngiltere'nin başkentidir)⇒
(Ankara İngiltere'nin başkentidir)

arasında doğruluk-değeri açısından varolan fark, iddia edildiği üzere *salt* mantıksal yapıya dayanmamaktadır. Çünkü burada her iki önerme de koşullu önermedir ve ikisinin de ard-bileşeni yanlıştır. Bu durumda ön-bileşeni de yanlış olan önerme doğru olacaktır. (1.) önermenin ön-bileşeninin "1-li önerme-eklemi" olan "biliyor ki" deyimini, ön-bileşeni doğru kıldığı için bu önermenin doğruluk-değeri "doğru"yken, (2.) önermenin ön-bileşeninin "1-li önerme-eklemi" olan "inanıyor ki" deyimini, ön-bileşeni doğru ya da yanlış kılmadığı için önermenin doğruluk-değeri yanlış olur. İkisi de *epistemik değişmezler* kabul edilen, üstelik aynı sentaktik kategori içinde yer aldıkları, iddia edilen bu iki deyim arasındaki söz konusu fark nereden kaynaklanmaktadır? Bu fark, bilgi önermesi "yapısı"nın, inanç önermesi "yapısı"ndan mantıkça değil, *anlam postulatları* açısından farklı kurulmasına dayanan bir ayrımdır. Tanım gereği, "inanç önermeleri"nin doğruluk-değeri doğru ya da yanlış olabileceken, "bilgi önermeleri"nin doğruluk-değeri yine tanım gereği salt doğru olmalıdır.

3- Epistemik Bir Terim Olarak "Belgeleme"

Grünberg'e göre doğru bir inancı bilgi yapan etken "belgeleme"dir. Öyle ki "inanç" psikolojik, "doğruluk" ise semantik bir kavramken, "belgeleme" epistemiktir. Bir önermeyi belgelemekle, bu önermenin *doğru olduğuna dair bir güvence* elde etmek amaçlanır. En yüksek güvence, belgelemenin doğruluğu *mantıkça içermesidir*. Bu tür belgelemeye "kesin belgeleme" denir.

Belgelemelerde belgelenen hep önermelerdir. Bunun için doğruluğu önceden bilinen başka bir takım önermelere dayanılır. Belgelenen önerme çoğu kez belgeleyenin dedüktif-mantıksal ya da indüktif-olası bir sonucu durumundadır. Bu "dolaylı belgeleme"dir. Dolaylı belgelemeye dayalı belgelemeler, tüm önermeleri belgelemez. Çünkü bu durumda ya kısır döngüye ya da

infinite regress'e düşölür. Şu halde belgeleme zincirinin hem döngösüz hem de sonlu olabilmesi için, bazı önermelerin başka önermelerin doğruluğunun önceden bilinmesine dayanmadan belgelenebilmesi gerekir. Bu "dolaysız belgeleme"dir. Gerek dolaylı gerekse dolaysız belgelemeler hep bir "belge"ye dayanmalıdırlar. Dolaylı belgelemeler için bu belgeler *dilse*ken, dolaysız belgelemeler için *dil-dışı* nesnelerdir. Bu dil-dışı nesneler *duyu-verileri, gözlemler, yaşantılar* gibi *psikolojik* olaylardır. Gözlem önermelerinin dolaysız belgelenebilmesi onların "kesin" oldukları (yani kesin belgelendikleri ya da kesin bilindikleri) anlamına gelmez. Çünkü "p" fiziksel nesnelere ilişkin bir gözlem önermesi ise, X'in yapacağı hiçbir gözlem "p"nin doğruluğunu m a n t ı k s a l zorunlukla gerektirmez. Dolaysız belgelemede dil-dışı belgeler olarak, ancak subjektif belgeler kullanılabilir. Fiziksel (objektif) belgeler ise belgelemelerde kullanılamazlar. Çünkü onlar gözlemlere yol açan, ama gözlenemeyen öğelerdir. Dolaysız belgelemede kullanılanlar ise bu fiziksel nesnelerin yol açtığı yaşantılardır. Burada "belge" fiziksel belgenin *gözlenmesi olayıdır*. (Grünberg 1971: 54-58)

Gözlem önermelerinin dışında, *aksiyomlar* ya da *postulatlar*, bir de "*ilkel çıkarım kuralları*" dolaysız olarak belgelenirler. Bunlar, uzlaşım gereği doğru oldukları kabul edilen önermelerdir. Tutarlı olma koşuluyla; uzlaşım gereği doğru olan önermeler kesin olarak belgelenir. Bu tür önermelerin sağladığı belgelemeler, gözlem önermelerinin sağladığı belgelemelerden daha kesin olarak kabul edilirler.(Grünberg 1971:58)

Gerek dolaysız gerekse dolaylı belgelemeler türleri ne olursa olsun, belgedikleri önermenin doğruluğunu ya *zorunlukla* ya da *olasılıkla* içerirler. Bu özellik belgelemenin anlamıdır. Ancak, "p"nin doğruluğunu içeren her işlem belgeleme değildir. Çünkü belgeleme son çözümlemede dolaysız tanımalara dayanabilir (uzlaşım gereği doğru olan önermeler hariç). Bunlara belgeleyici yaşantılar, bu yaşantıların tümüne de "belgelemenin subjektif içeriği" denir. Dolaysız belgelemeler için böyle subjektif içerikler gereklidir, ama yeterli değildir. Belgelemenin gerekli ve yeterli koşulu,

subjektif bir içeriğin bulunması ve belgeleyici önermelerin (yani bir anlamda subjektif içeriklerin) doğru olmasıdır. Oysa, belgeleyen önermenin doğruluğunu bilmek, gene belgeleyici yaşantılara dayanacağından, hiçbir zaman belgelemenin subjektif içeriğinin dışına çıkılamaz. Öte yandan salt subjektif içeriklere dayanılarak doğru bir kanıtlamayı yanlış bir kanıtlamadan ayırtetmek de olanaksızdır. Çünkü subjektif belgelerin objektif belgeleri olduğu gibi yansıttığından emin olunamaz. (Grünberg 1971: 78)

Görüldüğü üzere bu kısımda söylenenler, birinci kısımda söylenenlerle koşutluk içindedir. Burada iki nokta soruşturulabilir: İlkin, Grünberg'in psikolojik olaylar dediği "yaşantılar"ın epistemik değerinin ne olduğu; ikincileyin de Grünberg'e göre, doğruluğu mantıkça içerilmiş belgelemelerin niçin e n y ü k s e k kesinlik güvencesi sağladığı.

Grünberg epistemolojik konumu nedeniyle yaşantıların objektif dış dünyayı olduğu gibi yansıt(a)mayabileceğini, insanların yalnızca bu dış dünya izlenimlerini dilsel ifadelerle betimleyebileceklerini iddia ediyor. X 'in yaşantısı ne olursa olsun, fiziksel etkenler beklenen ya da yaşantılanan ya da gözlenen biçimde olmayabilirler. Dolayısıyla, bilgiyi oluşturan bu üç koşuldan epistemik olanının (belgeleme koşulu) karşısındaki en ciddi sorun, *belgeleyecek olanın* betimlediğini ne kadar temsil edip etmediğinin hiçbir zaman bilinemeyecek olmasıdır. (Tabii burada uzlaşım gereği doğru önermelerin böyle bir sorunu olmadığını sayın Grünberg'le birlikte kabul etmek gerekiyor.) Üstelik, buradaki şüphenin nesnesi her ne kadar yaşantıları dile getiren önermelerin doğruluğu değilse de, yaşantıların kendilerine dayandığı fiziksel dünya, dolaylı belgelemenin kendisine bağlı olduğu dolaysız belgeleme için varsayılmaktadır. Dolaysız belgeleme, belgeleme zincirinin başı da olsa, bu durumda Grünberg asıl dolaylı belgelemeyle ilgilenecektir. Çünkü dolaylı belgeleme, mantığın ilkelerine göre gerçekleştirilecektir. "Mavi renkli bir çiçek", ancak onu gören için belgelenmiştir. Oysa dedüktif bir çıkarım, bu çıkarımı yapmanın mantığını bilen herkes için olanaklı ve meşrudur. Şu halde belli bir

önerme-sistemi içinde kalarak belirli çıkarım, dayandırma, türetim ilkelerini ya da kurallarını doğru biçimde uygulayarak ulaşılabacak belgelemeler, tutarlık ilkesi uyarınca semiotik olarak hep doğru olacaklardır. Öyle ki, eğer başlangıç önermeleri uzlaşım gereği doğru ise, bu önermeler söz konusu formel işleyiş aracılığıyla kesin biçimde belgeleneceklerdir. Anlaşılacağı üzere bu yaklaşımda gözlemin kendisine gösterilmeyen güven, *analitik* çözümlemeye ve *a priori* işleyişe gösterilmektedir. Mantık, içinde varolduğu dillerin anlaşmayı yöneten doğal uzlaşımının temel görünümü olarak düşünülmektedir. Böylece, mantıkça belirlenen sınırlar içinde kalınarak yapılan her türlü belgeleme, bir çeşit *uzlaşım gereği belgeleme* özelliği taşıyarak, kendi içinde en yetkin belgeleme olarak düşünülmektedir.

Buraya kadar "bilgi" belgelenmiş ve belgelendiği biçimde doğru olan inanç önermeleridir fikrini takip ettik. Buna göre, belgelenmemiş ya da belgelendiği sanılan (ör: algı yanılmalarının farkına varmama) ama gerçeğe uygun olan bir inanç, doğru olmasına rağmen bilgi değildir. Yine aynı biçimde belgelenmiş ve doğru olan ama bir inanç önermesi olmayan ifadeler de bilgi değildirler. Son olarak belgelenmiş ama doğru olmayan inançlar da bilgi değildirler. Bu iddiaların hepsi de sorunludur. "Bilginin yanlış olmaması"nın ya da "belgeleme olmadan inanma"nın ne anlama geldiği açık değildir. Bilim tarihine bakıldığında kimi çevrelerce neredeyse tek bilgi türü sayılan bilimsel bilginin geçmişinde de uzun yıllar doğru kabul edilen, pek çok kez dolaysız ve dolaylı belgelenen, ama bugün yanlışlanan bilgiler olduğu görülür.

Grünberg'e göre, *empirik-olmayan aksiyomatik önerme-sistemlerinin* kendi iç tutarlıkları ve mantıksal düzenlenişlerinin belirleyiciliğinde önerme teklerini belgeledikleri ve bir önermenin doğruluğunun bu iç tutarlıkta aranacağı, bunun bir *ölçüt* olarak benimsendiği açıkça ortadadır. Öte yandan yine ona göre, *empirik-olan önerme-sistemleri* dolaysız belgelenmenin sağlanabilmesi için belgeleme zincirinin başına yerleştirilen "subjektif içeriklere" dayanmak zorundadırlar. Ancak empirik-olan önerme-sistemlerinin

salt iç tutarlılıkla değil, sürekli deney ve gözlemle ilişkilendirilerek belgelendirildiği düşünüldüğünde (Grünberg 1971: 88-91), bu sistemlerin doğruluk ölçütünün ne olacağı, yani sisteme dahil olan deney verileri ile henüz deney verisi olmuş ve sisteme girmeye aday olan önermeler arasında, (birbirleriyle çelişsinler ya da çelişmesinler) hangisinin doğru olduğunu belgelemede hangi ölçütler kullanılacaktır?

Grünberg'in "Long Run Consistency of Beliefs as Criterion of Empirical Knowledge" adlı denemesi bu konudaki düşüncelerini yansıtır.

Grünberg, yazısına inanç sistemlerinin uzun süreli tutarlığının yalnızca empirik bilginin ölçütü olduğunu değil, aynı zamanda bu sistemlerin, epistemik belgelemenin yardımıyla nihai doğruya ulaşan rasyonel bilen öznenin içinde yer aldığı sistemler olduğunu belirterek başlar. Dolayısıyla da "ölçüt" sorunun çözümü için, "rasyonel bilen özne"yi (*a rational cognitive agent*) hareket noktası yapar. Ona göre epistemik teorisin görevi, rasyonel bilen öznenin nasıl davranması gerektiğini tanımlamaktır. Bu davranışın ana özelliği "olabildiğince hızlı ve az güç harcayarak, kendisinin inanç sistemindeki doğruları çoğaltmak ve hataları azaltmak"tır. Grünberg burada öznenin inanç sisteminin tekil öğeleri olan inançlarının değişmesi anlamında inanç sistemlerini değiştiren öznelerin davranışlarıyla ilgilenmektedir. Rasyonel bir bilen özne kendi inançlarını sınamalıdır, yani onlara bir ölçüt aracılığıyla bakmalıdır. Onun inancı ölçütüyle uyuyorsa inancını korumalı, uyumuyorsa inancını terketmelidir. Grünberg'e göre bu ölçüt, bir inançlar sistemindeki bir inancın "uzun süreli görülebilir tutarlığı"dır. Başka bir deyişle bir inanç, dış kaynaklı diğer inançların ya da öznenin hali hazırda bazı inançlarından çıkarsanan inançların kabul edilmesini engellemedikçe, sistem içindeki yerini korur. (Grünberg 1995: 149-150)

Bu denemenin içinde yer aldığı kitabın ("*The Concept of Knowledge*") editörlerinden İ.Kuçuradi'nin kitaba yazdığı prologta, Grünberg'in ifadelerinin şu anlama geldiği ileri sürülür: Eğer bir kimsenin inançlar

sistemi uzun bir zaman için yeni deney ile değişime uğramıyorsa, o rasyonel bir özne olması koşuluyla, inancının doğru olduğunu kabul edebilir: "İnançların uzun süreli görünür tutarlığı, empirik bilginin ölçütüdür." (Kuşuradi 1995: xlv)

4- Gettier'nin Eleştirisi

Bu yazıda "bilgi"nin "belgelenmiş doğru inanç" olarak tanımlanmasının sonuçlarına değinildi. Bilginin belgelenmiş doğru inanç olmadığı savları düşünülecek olursa, hem bu tanıma hem de bu tanımlamanın sonuçlarına yöneltmiş pek çok eleştirden söz edilebilir. Ancak konuyu dağıtmadan en bilinen örnek olarak Edmund Gettier'nin 1963 "Analysis"indeki *"Is Justified True Belief Knowledge?"* adlı kısa yazısının getirdiği yoruma bakılması yeterli olacaktır.

Gettier, bir kimsenin verilmiş bir önermeyi bilmesinin gerekli ve yeterli koşullarını inceleyen son zamanlardaki girişimlerde sıklıkla şu forma benzer kalıpların geliştirildiğini yazar:

Tanım (a) : S biliyor ki p

(i) p doğrudur,

(ii) S inanıyor ki p,

(iii) S'nin p'ye inancı belgelenmiştir.

Gettier'ye göre bu kalıp ilkin, *gerçekte yanlış olan bir önermeye inancı belgeleyebilmek olanaklı olduğu* için, S'nin p'ye inancının belgelenmesi gerekli bir koşuldur, ama yeterli koşul değildir. (Grünberg için, inanma ve doğruluk koşulları sağlandığında belgeleme gerekli-yeterli koşuldu. Ayrıca Gettier'yi eleştirisi için bkz: Grünberg 1971: 59) İkinci olarak ise şuna dikkat çeker: eğer S, "p" önermesine inancını belgelerse, ve "p", "q"yu gerektirirse, ve S "p"den "q"yu çıkarır ve bu türetimin sonucu olarak "q"yu kabul ederse, o zaman S "q"ya inanmayı belgelemiş olur.

Gettier, iki durum tasarlayarak eleştirisini sürdürür:

I. Durum: Varsayalım ki Smith ve Jones bir işe başvurdular. Yine varsayalım ki Smith'in aşağıdaki bileşik önerme için kesin kanıtı var:

(d) Jones işe girecek ve onun cebinde on lira var.

Smith'in (d) önermesi için kanıtı, şirket patronunun ona, Jones'un sonunda seçileceğini söylemiş olması, ve Smith'in on dakika önce Jones'un cebindeki parayı saymış olmasıdır. (d) önermesi,

(e) "İşe girecek adam on liraya sahiptir"i gerektirir.

Varsayalım ki Smith, kesin kanıt olduğu için, (d)'den (e)'ye geçmeyi ve (d)'nin temelleri üzerinde de (e)'yi kabul etsin. Bu durumda Smith (e)'nin doğru olduğuna inanmayı açıkça belgelemiştir.

Fakat sonrası tasarlanacak olursa, Jones değil, Smith işe girmiştir. Dahası cebinde on lirası vardır. Şu halde, gerçi Smith'in kendisinden (e) önermesini türettiği (d) önermesi yanlıştı, ama (e) önermesi doğrudur. O zaman, örneğimizdekilerin hepsi doğrudur: 1- (e) doğrudur, 2- Smith (e)'nin doğru olduğuna inanır, ve 3- Smith (e)'nin doğru olduğu inancını belgeler. *Fakat açıktır ki Smith (e)'nin doğru olduğunu b i l m e z*; çünkü Smith cebinde kaç lirası olduğunu bilmezken, cebindeki miktar nedeniyle (e) doğru olur.

II. Durum: Varsayalım ki Smith'in aşağıdaki önerme için kesin kanıtı olsun:

(f) Jones bir Ford'a sahip.

Smith'in kanıtı Jones'un geçmişte hep bir Ford'u olduğunu anımsaması ve onu şimdi de bir Ford kullanırken görmesidir. Tasarlınsın ki, Smith'in bir diğer arkadaşı olan Brown'un nerede olduğu kesinlikle bilinmiyor. Smith rastgele üç yer adı seçiyor ve aşağıdaki üç önermeyi üretiyor:

(g) Jones bir Ford'a sahiptir, ya da Brown Boston'dadır;

(h) Jones bir Ford'a sahiptir, ya da Brown Barcelona'dadır;

(i) Jones bir Ford'a sahiptir, ya da Brown Brest-Litovsk'dadır.

Bu önermelerin hepsi de (f) tarafından gerektirilirler. (Daha önce sözü edilen formel kurallardan birisi nedeniyle: Ayrıklık önerme ekleminin doğruluk koşulu) Buna göre Smith'in (f) temeli üzerinde (g), (h) ve (i)'yi kabul ettiğini düşünölsün. Smith haklı olarak kesin bir kanıta dayanan önermeden (g), (h) ve (i)'yi türetecektir. Böylece Smith her üç önermeye inanmayı da tam olarak belgelemiştir. Elbette Smith'in, Brown'un yeri hakkında bir fikri yoktur.

Fakat şu iki durum düşünölsün. İlkin, Jones'un bir Ford'u yoktur, o arabayı kiralamaktadır. İkinci olarak da, Smith'in farkında olmadığı bir rastlantı olarak Brown'un bulunduğu yer (h) önermesinde sözü geçen yerdir. Bu iki durum ele alınırsa, Smith, 1- (h) doğru olsa bile, 2- Smith (h)'nin doğru olduğuna inansa bile, 3- Smith (h)'nin doğru olduğu inancını belgelese bile, (h)'nin doğru olduğunu *bilmiyordur*.

Gettier'nin eleştirisi, verilen örnekler ışığında her üç koşulun da verili bir önermeyi "bilmek" için *yeterli* koşul olmadıkları sonucuyla biter. Burada verilen örnekler (a) tanımını oluşturan kalıbın kendisinin yeterli olmadığının gösterilmesi açısından önemlidir. Ancak Gettier'yenin kendisi de bu eleştirisini yine formal sistemin içinde kalarak geliştirmiştir. Dikkat edilecek olursa, burada da formel işleyiş kuralları esas alınmıştır. Oysa hem inancın analizinin yapılması yoluna gidilerek, hem de belgelemenin nasıl bir bilme edimi olduğu tartışılarak da (a) tanımı üzerinde fikir yürütölebilirdi. Bu yöntem dil-içi ya da önermeler-sisteminde kalınarak geliştirilmeye çalışılan eleştirilerden, referanslarını dil-dışına yapmasıyla ayrılır.

5-Sonuç

"Bilgi nedir?" sorusu farklı yaklaşımlarla ele alınan bir sorudur. "..... nedir?" sorusuna, örneğin tarih içindeki kullanımlarına bakarak mı, yoksa soruyu sorarken verilebilecek olası yanıtlardan birini tercih ederek mi yaklaşılmalıdır. Bu, tartışılan bir konudur ve her iki

yaklaşım da varlığını halen sürdürmektedir. Yukarıda bilginin ne olduğuna ilişkin belli tarzda bir soru sorma ve bu tarzın, biçimlendirdiği yanıtlama girişimi aktarıldı. Bilginin *önerme-bağlamları* ile *önerme-sistemleri* içinde ve *mantıksal ilişkiler* düzeyinde ele alınması, bilginin tanımını da hiç şüphesiz belirliyor. Bilginin ne olduğunu soran epistemolog, yanısıra bu sorunun yanıtının bulunduğunu düşündüğü noktaya bakar. Dolayısıyla her soru, belli bir bakış açısınca yönlendirilir. Yukarıda bilgisel önermeleri nesnelerinden ayrı olarak, kapalı *birimler* ya da *birimler-sistemi* olarak ele alan neo-pozitivizm "bilgi"yi, önerme-bağlamlarında dile getirilen belgelenmiş doğru inancı olduğu savıyla; inancı, doğruluğu ve belgelemeyi birarada tanımlayan; doğruluğun tanımında belgelemenin tanımını, inancın tanımında bilginin tanımını gerekseyen, Grünberg'in ifadesiyle, *örtük* tanımlardan oluşan bir biçimde tanımlar. Bu sav, bilginin ne olduğu sorusunun, "bilgi" kavramının ancak epistemik mantık denilen bir sistem içinde (öbür epistemik terimlerle olan analitik bağıntısını ortaya koymak yoluyla) *örtük* olarak tanımlanarak yanıtlanabileceğini ileri sürer. Bu görüşe göre "bilgi" kavramı ancak epistemik mantık kullanılarak aydınlığa kavuşturulabilir. (Grünberg 1971: 96)

Oysa "bilgi nedir?" sorusuna "bilme edimleri"nin ürünlerine bakılarak olduğu kadar, bu edimlerin kendilerine de bakılarak yanıt aranabilir. Kaldı ki bilme edimlerinin ürünlerine (bir şey hakkında ileri sürülen önermeler, cümleler, savlar v.b) de bakıldığında eğer bilme (*knowing*) ile bilgi (*knowledge*) ayrımı yapılıyorsa, bu ürünlerde takılı kalınmaz. Onlar, işaret ettikleri, haklarında oldukları nesnelerle ilişkilerinde düşünülürler. Bir önerme dile getirdiği nesneyi yanlış olarak dile getirebilir belki, ama yanlış da olsa dile getirdiği kendi dışında b i r n e s n e dir; *nesneyle bağlantısı tamamen kopmuş olabilir, ancak ona yönelimi dışında*. Bilgi (ürün olarak) nesneye dairdir. "**X** biliyor ki **p**" denildiğinde bilme edimi "**p**"ye yönelmiş, "**p**"yi bilmeyi amaçlamıştır. Bilme edimi, "**p**"yi kendi özel niyetini gerçekleştirmek için *nesneleştirmiştir*. Bilginin nesnesi ya da *bilinen (p)*, *bilenin (X)* k u r d u ğ u bir ilişkidir (*connection*). Bilgiye

nesne olan şey, bilme ediminden bağımsızdır. Onu kendi özel yönelimiyle nesneleştiren edim tarafından üretilmemiştir; uydurulmuş ya da yaratılmış da değildir. (Kuçuradi 1995: 97-98)

Öte yandan, bilgiyi bilme edimleri ve bu edimlerin ürünü olarak ikiye ayıran bu bakış doğal olarak, "inanç"ı da "inanma edimleri" ve bu edimlerin ürünü olarak ikiye ayıracaktır. Bilgi her zaman bir şeyin bilgisi olarak, yani bilme ediminin kuracağı nesneye yönelmesi olarak ortaya çıkarken, inanç birilerinin inancı olarak, yani kendi nesnesini *uyduran*, *yaratan* bir edim olarak nesneye değil, inanma ediminin taşıyıcısının üzerine dönerek ortaya çıkar. Burada inanan (X), inandığını (p) kendi edimi ile uydurur, üretir. İnanma edimi karşısında, bu edimin sözde-nesnesinin herhangi bir ontik bağımsızlığından söz edilemez. İnanma edimi ile "inanılan şey" arasındaki ayrım konulduğunda inanan, inanılan şeyle arasındaki nesneleştirme bağlantısının eksikliğini farkeder. Bilme ve inanma arasındaki yapısal fark da buna dayanır. Bu farka dayanılarak inancın epistemolojik değil, psikolojik sayılabilecek bir kategoriye girdiği söylenebilir. (Kuçuradi 1995: 101)

Bu yapısal farkın üç sonucu vardır:

1-) "X inanıyor ki p" önermesinin nesnesi *epistemolog* için, "p"nin, yani , inanılan şeyin doğruluğunun onaylanması edimi değil, "p" inancının *şimdi gerçekleşen* edimidir. Buna göre epistemolog "inanıyor ki" deyimini nesne edinecektir. Böylece o, *şimdi gerçekleşen* bir edimi konu edinmiş olur.

2-) Oysa *inanan* için "p"ye inanmak, "p"nin var olduğu ya da "p"nin doğru olduğu demektir.

3-) Önermeyi *işiten* için ise, kullanıcı yalan söylemiyorsa inanç önermesi doğrudur. Çünkü inanma ediminin *şimdi gerçekleşen* durumunu dile getirir. Kullanıcı neye inanırsa inansın, ifade ettiği önermeye gerçekten inanıyorsa, önermesi doğrudur. Bu nedeni inanma ediminin sözde-nesnesiyle hiçbir bağıntısının olmamasıdır. Oysa "X biliyor ki p" önermesinin nesnesi

epistemolog için, "p"nin kendisidir. Çünkü bilgi, bu bilgiyi ortaya çıkaran bağımsız "bir olan" ile ilgilidir. Bilinen bilme ediminden ontik olarak bağımsızdır. (Kuçuradi 1995. sf:97-102)

Çalışmada Faydalanılan Eserler

Gettier, Edmund

1963 "Is Justified True Belief Knowledge?" **Analysis**, 58

Grünberg, Teo

1971 **Epistemik Mantık Üzerine Bir Araştırma**, Ankara

1984 **Modern Mantık**, (H.Batuhan ve S.Eyüboğlu ile birlikte), Ankara

1995 "Long Run Consistency of Beliefs as Criterion of Empirical Knowledge", **The Concept of Knowledge**, (eds:İ.Kuçuradi, R.S.Cohen), Kluwer Academic Publishers, Netherlands. sf: 149-163.

Kuçuradi, Ioanna

1995 "Prologue" **The Concept of Knowledge**, (eds:İ.Kuçuradi, R.S.Cohen), Kluwer Academic Publishers, Netherlands. sf: xvii-lviii

1995 "Knowledge and Its Object" **The Concept of Knowledge**, (eds:İ.Kuçuradi, R.S.Cohen), Kluwer Academic Publishers, Netherlands. sf: 97-102

Ural, Şafak

1986 **Pozitivist Felsefe**, İstanbul